

УДК 37.034

Павлюк П.А., Дорошенко Ф.В.,*Християнський гуманітарно-економічний відкритий університет,
м.Одеса, Україна*

СВІТОГЛЯДНЕ ЗНАЧЕННЯ ХРИСТІАНСЬКИХ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Стаття присвячена світоглядній ролі християнських духовно-моральних цінностей у сучасній освіті. Ретроспективно розглядаються витоки сучасного морально-етичного стану пострадянського освітнього співтовариства.

Ключові слова: сучасна освіта, християнський світогляд, християнська етика, моральні цінності, морально-етичні норми.

Павлюк П.А., Дорошенко Ф.В. Мирозренческое значение христианских духовно-нравственных ценностей в современном образовании

Статья посвящена мирозренческой роли христианских духовно-нравственных ценностей в современном образовании. Ретроспективно рассматриваются истоки современного морально-нравственного состояния постсоветского образовательного сообщества.

Ключевые слова: современное образование, христианское мирозрение, христианская этика, нравственные ценности, морально-этические нормы.

Pavliuk P.A., Doroshenko F.V. A world view value of christian spiritually-moral values in modern education

The article is devoted to the world view role of christian spiritually-moral values in modern education. The sources of the modern morally-ethical state of post-soviet educational association are retrospectively examined.

Key words: modern education, christian world view, christian ethics, moral values, mental and ethical norms.

Понад двадцять років тому в пострадянському просторі було проголошено релігійну свободу, але досі тема християнських сві-

тоглядних основ досліджена поверхово. У висвітленні цієї проблематики багато дослідників обмежуються питаннями загальнолюдських, розмитих морально-етичних норм, правил, принципів, які не розходяться з ідеями світського гуманізму.

Відсутність у цих дослідженнях конкретики й незрозуміння того, чим християнські моральні норми відрізняються від світсько-гуманістичних, відкидає християнські, біблійні основи світогляду на узбіччя сучасної педагогіки, психології тощо. Погляд на християнські світоглядні основи як на церковний атрибут не дозволяє християнським духовно-етичним знанням зайняти провідне місце в сфері сучасної освіти та науки.

Тому метою статті є обґрунтувати світоглядну роль християнських духовно-моральних цінностей у сучасній освіті.

Дослідження формування західноєвропейського гуманізму в античній міфології та філософії приводить нас до висновку, що гуманізм – це заперечення трансцендентної божественної творчої сили та біблійних моральних цінностей, відкидання християнства в цілому й віра в еволюційний розвиток людства його власними силами. Людству на сучасному етапі його розвитку життєво важливо усвідомити, що світський гуманізм не є духовно нейтральним, що це усвідомлене заперечення саме Божої в біблійному розумінні творчої сили і влади. Сьогодні це видно неозброєним оком у гуманістично-релігійному освітньому русі нью-ейджистів, який стрімко набирає популярності та претендує на роль основного світоглядно-формуючого фактора сучасних поколінь [8, с. 223].

Схематично представити історичний розвиток гуманізму можна так: на ранніх етапах історії Європи на вершині святості й могутності знаходився Вседержитель Бог, унизу – грішна людина. Походження абсолютної істини було одне – від Бога. Наукові пошуки проводилися в монастирях. Пізнання світу відбувалося двома шляхами – як через Біблію та теологію, так і через гуманітарні та інші природничі науки, в тому числі й емпіричним, дослідним шляхом. З настанням епохи Відродження, занурившись у східну езотерику, найбільш «учена» частина людства поставила питання: «Чи потрібна нам релігія та християнський Бог?» З їх подачі людство опустилося на один шабель нижче у вертикалі віри. З приходом епохи Просвітництва «прогресивне людство» заявило ще сміливіше: «Нам не потрібен Бог». Просвітителі Вольтер, Дідро, Руссо та інші оспівували геній людського розуму. Вони володіли

ефемерними знаннями та своєю головною метою ставили боротьбу саме з християнським розумінням Бога. На їхню думку, в усіх негараздах людства була винна церква та її служителі.

З розвитком раціонального руху Просвітництва мислення, базоване на вірі в Бога, було відкинуте як марновірне. Обмежені людські знання почали замінювати Боже одкровення, пізнання світу переважно обмежилося сферою не божественного, а демонічного духовного світу. Пропонуючи відповіді на всі питання, світоглядною картиною людства став матеріалізм. Так філософська думка опустилася ще на один щабель нижче від ранньохристиянської концепції теоцентризму.

Однак у гегемонії зміцнення антропоцентризму та девальвації віри у Всемогутнього Бога тривалий час існував пробіл: мислителі Відродження та Просвітництва не могли кардинально пояснити, як виник Усесвіт і з'явилася людина. Лише на рубежі XIX – XX століть відбулася різка заміна наукової парадигми Розумного Задуму вченням Дарвіна [2, с. 198]. Дарвінізм фактично заявив: «Бог не потрібен для розуміння нашого походження. Це зможе зробити теорія еволюції». Теорія Дарвіна звела людину, створену за образом і подобою Бога, до образу тварини, до прямого нащадка мавпи. Таким чином відбулося знецінення людського життя, що розв'язало руки регулюванню людської популяції різними методами, що постійно вдосконалюються.

Роботу Дарвіна продовжив Зигмунд Фройд. Він звів сутність людини до її невдоволеного лібідо, застосовуючи своє вчення до політичної, художньої та навіть релігійній сфери. Таким чином, було закладено науковий фундамент для подальшого поширення культури унісексу та виправдання ЛГБТ-культури. Психоаналіз витіснив одкровення Бога та Його керівництво всіма сферами життєдіяльності суспільства. Відбувалось остаточне обниження вертикалі віри. Це яскраво проілюструвало гасло Ніцше: «Бог помер». Цим він проголосив той факт, що для переважної частини людства померла концепція особистісно значущого Бога-Творця, яка є єдиним джерелом істини.

Відповідно до християнського розуміння прав та обов'язків, людина, створена за образом і подобою Творця, обмежена у своїх правах: вона не має права вбивати себе та собі подібних за допомогою шкідливих звичок, не має права обманювати, чинити перелюб і тощо. Чому? Тому що Святе Письмо чітко та безапеляційно

проголошує: «Чи ви не знаєте, що неправедні Царства Божого не успадкують? Не обманюйте себе: ні розпусники, ні ідоляни, ні перелюбники, ні блудодійники, ні мужоложники, ні злодії, ні користюлюбці, ні п'яниці, ні злоріки, ні хижакі – Царства Божого не успадкують!» [1, с.208]. Творець має план для Свого творіння: Він бажає, щоб люди виконували Його волю, явлену в Біблії, та чинили відповідно до відкритої їм істини. Тому християнська система цінностей не вписується в основу сучасної гуманістичної освітньої доктрини «обоження» абож фактично скотинізації людини.

З перших століть зародження християнства на Русі його етичне вчення в цілому було зорієнтоване на монастирський ідеал моральності. Характерно, що при всій практичності та конкретності цього вчення щодо світського благочестя воно стало не нормою, а як зразок та недосяжний ідеал. А.В. Карташев пише: «Невигідним аспектом такого монашого розуміння християнської моральності стало те, що мирське християнське життя у росіян залишилося без його морального ідеалу. Не було такого готового ідеалу і в російському світському суспільстві, який би став доповненням ідеалу монастирського, на зразок західноєвропейського лицарства з його культом особистої честі, поваги гідності в іншій людині та поклоніння жінці» [3, с.246 – 247].

Проповідь аскетизму і відсутність зрозумілого вчення про світське застосування християнської моралі спричиняли у чуйних людей розлад у совісті та пориви до прийняття чернечого постригу хоча б формального – перед смертю, [7, с. 249]. Це було тим більш необхідним, що стан світської моральності разуче відрізнявся від християнського ідеалу. За даними істориків [3, с. 247], у середньовічній Русі процвітали такі вади:

1) грубість вдачі, що проявлялася в брутальних розвагах, жорстоких покараннях, тортурах, розбоях, пограбуваннях, кулачному праві, частих бійках і т.д.,

2) сімейна розбещеність (розпуста, звідництво, наложництво, відсутність статевої сором'язливості і т.д., подвійна мораль – зовнішня побожність при моральній розбещеності, лицемірство, фарисейство),

3) пияцтво.

У цілому історики констатують відсутність помітного прогресу моральності російського суспільства в період XI – XVII століть. Поряд з монастирським ідеалом християнської моральності в на-

роді виникає свій духовно-моральний ідеал, який можна б назвати ідеалом «світського» благочестя та який виявився відображеним у такому жанрі народної творчості як «духовні вірші». Як показав Г.П. Федотов, у духовних віршах у найменших подробицях представлено «моральний кодекс» народу, моральний закон, який прописує правила належної поведінки та викриває людські гріхи та вади. Цей кодекс «народної етики» складався з трьох частин:

1) телуричні (з лат. *tellus* – «земля», «грунт»), що прописує правила «родової» поведінки та засуджує гріхи проти матері-землі й законів роду (образи батьків, інцест, дітовбивство, недбале ставлення до природи тощо);

2) ритуальні, пов'язані з дотриманням ритуальних норм і церковних обрядів (релігійних свят, постів, молитовних читань, земних поклонів тощо, тобто різноманітної церковної обрядовості);

3) харитативної, що мотивується християнським законом любові (милосердно-діяльне ставлення до ближнього, особливо до людей, відкинутих суспільством). Найбільш характерним вираженням останньої є обов'язок милостині як необхідної ступені на шляху до спасіння.

Оцінюючи співвідношення трьох частин християнської «народної етики», Г.П. Федотов робить висновок про існування якоїсь «середньої формули християнського благочестя», що синтезує в собі три частини морального закону. «Таємні милостиня та нічна молитва знищують усі можливості показного, фарисейського благочестя на основі «йосифлянського» ритуалізму. Такий середній, дуже смиренний й дуже російський ідеал мирського благочестя»[9, с. 247].

Таким чином, моральна реальність середньовічної Русі включала в себе кілька рівнів етичного:

1) монастирський християнський ідеал, який виражався в «етосі» релігійного подвижництва;

2) християнський ідеал «народної етики» як світського благочестя, відображений у духовних віршах;

3) світську моральність, яка помітно відхилилася від християнських заповідей.

Однак, не зважаючи на явні відхилення, світське життя тоді перебувало під сильним впливом християнського морального ідеалу, якого воно вже не мало в майбутньому. Ідеальні зразки монастирських чеснот користувалися в тогочасного населення Московської

імперії винятковою шанобою і були конкретними морально-виховними прикладами. Надалі під час секуляризації зв'язок між ідеологією та побутовим життям слабшає, так що християнська морально-етична освіта отримує все менше можливостей безпосередньо впливати на моральний стан суспільства. Понад сімдесят років панування воєнничого атеїзму на теренах СРСР остаточно витіснили рештки християнських світоглядних основ із освітнього середовища радянського суспільства.

Християнське розуміння свободи передбачає відповідальність і суперечить гуманістичному розумінню цілковитої свободи для будь-якого зла, яке нібито є частиною добра. У християнському розумінні етичних, світоглядних цінностей свобода є обмеженою. Адже якщо необмежена моральними цінностями свобода сприяє поширенню соціальних негараздів, чи ж не слід її обмежити? Можна робити це не лише за втручанням державних органів, але й шляхом зміни моральних засад і розвитку громадських соціальних інститутів, що базуються на традиційних християнських цінностях. Як приклад можна навести Християнський гуманітарно-економічний відкритий університет і цілий ряд інших громадських організацій Одеси. У докторській дисертації на тему «Вплив тимчасових трансформаційних світових процесів на сучасну культуру та християнську етику» ми більш детально розглядаємо цю тематику.

Саме наука найбільш повно виражає потребу людини в дослідженні, вивченні, складанні схем і концепцій, які пояснюють світоустрій, чим полегшують і вдосконалюють людське життя. Оскільки деякі наукові течії суперечать релігії, багато християн вважає, що взагалі не потрібно цікавитися наукою. Однак об'єктивна наука досліджує світ, створений Богом, і за своїм призначенням описує відкриття, підвладні осмисленню на даному етапі розвитку людства.

Християнам-ученим слід активно заявляти про необхідність і доцільність реформування академічної освіти, про десекуляризацію гуманітарних наук. Наукові досягнення слід належно оцінювати експертам-християнам, проводячи відкриті дискусії, діалоги, які репрезентували б їхню думку суспільству засобами масової інформації та комунікації. Наука має посісти належне місце не лише в педагогічній, а й у просвітницькій християнській діяльності, християнських засобах масової інформації, в письменницькій, журналістській, наративній творчості. З певних причин аналітичний рівень християнської медіаспільноти ще досить низький, а

тому нам слід опановувати вмінням науково аргументувати свої думки, активно освоювати новинки наукового мислення. Християнські психологи, педагоги, вчені повинні вчитися мислити незаангажовано, творчо, їм потрібно позбавлятися від внутрішньоконфесійної упередженості, сибаритства, ліні, екзальтованості й емоційності. Позитивним інтелектуальним імпульсом у цьому процесі може стати участь християн-учених і письменників у християнській і світській періодиці. Роль наукового та практичного аргументу надзвичайно велика й нею не можна нехтувати. Таким аргументом може стати цитата з наукового твору, ексклюзивна публікація уривків наукової роботи, висновки практичних досліджень, публіцистика щодо життєвих реалій і т.п.

Штучне обниження моральних, освітніх норм і суспільної моралі в останні десятиліття всіляко підтримується світськими ЗМІ, які формувалися та функціонують на основі гуманістичного світогляду. Не потрібно глибоко вчитуватися в рядки багатьох сучасних так званих «незалежних» видань, щоб відчути, як від них віє духовною порожнею могилою. Пострадянські християнські видання здебільшого ще маловпливові та непрофесійні для впливу на загальну картину.

Відродження християнських освітніх основ і суспільного життя означає відродження не лише одвічних божественних принципів і завдань. Створеним за Божим образом і подобою творчим людям слід осмислити нову історичну реальність, принципово нові технології впливу на масову свідомість. Їм слід змінювати форми та методи роботи відповідно до світових процесів, не втрачаючи при цьому знання фундаментальних біблійних основ.

Сучасна освіта вимагає глибоких і системних реформ із добре продуманою філософською підставою. Відродження християнських основ освіти не передбачає зниження інтенсивності роботи. Навпаки, ця робота стане більш складною як для викладачів, так і для учнів. Англійський мислитель Томас Карлайл стверджував: «Будь-яка реформа, крім моральної, даремна». І християни: педагоги, психологи, письменники, журналісти, церковні діячі – повинні спільно впливати на Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України, на навчальні заклади так, щоб ця моральна реформа була здійснена.

Утвердження та розвиток суспільних і соціальних християнських інститутів допоможе в створенні та розвитку правового ци-

вільного суспільства, що базується на християнських моральних цінностях, чесній політиці, допоможе розквіту мистецтва, економічному процвітання суспільства. Християнська етика покликана формувати якісні смаки, вчити гідним нормам життя, закликати до політичної, соціальної, суспільної активності, духовно збагачувати людину. Але перш за все християнам слід визначитися з власною моральною позицією, прийняти рішення жити та працювати за найвищими – біблійними – стандартами чистої совісті. Перш за все нам необхідно усвідомити свою особисту місію, яка випливає з християнського покликання та з посвяти себе Ісусу Христу, що вмер за нас, із тим щоб ми жили вже не для себе, а для Нього, і з Його допомогою виконували Велику Місію [1, с. 37].

Отже, незалежна громадсько-християнська наука, педагогіка, журналістика потрібні соціуму не як естетичні похідні ще однієї культури або опора вузькоконфесійної пропаганди, а як християнське бачення цього світу, рецепт ліків від бездуховності, аморальності та деградації людства, держави, особистості; та найголовніше – як проголошення та ствердження вічних істин Євангелія. Християни-вчені: педагоги, психологи, журналісти, письменники, науковці – повинні шукати, пізнавати, проголошувати та стверджувати Істину, бути мислителями та місіонерами одночасно. Тут необхідно підкреслити, що стрижневою проблемою гуманістичної основи сучасної гуманітаристики, зокрема, педагогіки, журналістики, є відсутність вищого авторитету, Абсолюту моральних цінностей, через що поняття добра та зла трактуються кожною людиною індивідуально на її власний розсуд. Ця проблема спіткала багатьох людей, які намагаються працювати за християнськими нормами та правилами, які беруть із біблійного вчення моральні принципи та відкидають їх Автора.

Класичне християнство не розглядає євангельських чеснот окремо від їх Творця. «Я дорога, і правда, і життя», – говорить Ісус, підкреслюючи, що саме Він, а не Його вчення є вищою істиною. Євангеліє також проголошує, що тільки особисто наслідуючи Христа, а не вдаючись до філософських спекуляцій, можна виконати Його заповіді. «Люби Бога та ближнього» – ось основний принцип Слова Божого, в якому закладено весь зміст моральних цінностей. Тільки віра в Ісуса Христа як Сина Божого, покаяння та прийняття Його як особистого Спасителя та Господа подальшого життя уможливить реальну розбудову збентеженого гріховного

людського життя в життя за вищим, божественним стандартом. Безумовно, усвідомлене привнесення в сучасну освіту одвічного багатства християнських духовно-моральних основ вирішить багато проблем суспільства, дасть здоровий імпульс для розвитку та вихованні української молоді.

Список використаної літератури та джерел:

1. Біблія: Книги Святого Письма Старого і Нового Завіту канонічні. – Мінськ: Прінткорп, 1993. – 1237 с.
2. Идеологія дарвінізму та її вплив на науку, освіту і суспільство. – Сімферополь: «ДІАЙП», 2010.
3. Карташев А.В. Нариси по истории русской церкви / А. Карташев. – М., 1993. – т. 1.
4. Костомаров М. І. Нарис домашнього життя і звичаїв великоруського народу в XVI і XVII сторіччі. / М. І. Костомаров. – СПб., 1860.
5. Костомаров М. І. Нариси звичаїв великоруського народу. Суміш християнства з язичництвом / М. І. Костомаров // Православний співрозмовник. – 1861. – Ч. 1.
6. Костомаров М. І. Нариси великоруської моралі / М. І. Костомаров // Християнське читання. – 1880. – Ч. 2.
7. Нариси з історії російської святості / Упор. ієромонах Іоанн (Кологривов). – Брюссель, 1961.
8. Павлюк П.А. Таємна архітектура. Масонство: міфи і реальність. / П.А. Павлюк. – Одеса: ХГЕУ, 2010.
9. Федотов Г.П. Вірші духовні (Російська народна віра по духовних віршах). / Г.П. Федотов. – М., 1991.